

עיה"ק ירושלים,

אור ליום ב', י"ג בטבת התשפ"א

לכ' ידידי ר' שלום וברכה!

בנוגע לשאלתו (לשם לימוד ולא למעשה!) אודות דין לקיחת פילגש בזמן הזה, להלן תשובתי, בראשי פרקים:

1. פילגש בתנ"ך:

מושג הפילגש חוזר פעמים מספר בתורה ובנ"ך, בין השאר: אצל אברהם אבינו¹, אצל יעקב אבינו (גבי בלהה)², אצל גדעון³, אצל שאול⁴, אצל דוד⁵, אצל שלמה⁶, ועוד.

2. הגדרת פילגש:

איתא במסכת סנהדרין⁷: מאי נשים ומאי פלגשים? **אמר רב יהודה אמר רב**: נשים, בכתובה ובקידושין, **פלגשים - בלא כתובה ובלא קידושין**. וכך היא ג"כ גירסת הרמב"ם⁸, שכתב, בריש הלכות מלכים⁹, **לגבי מלך**: וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופילגשים: נשים בכתובה וקדושין, ופילגשים בלא כתובה וקדושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה, ומותרת לו. אבל ההדיאט אסור בפילגש¹⁰.

אך ע' ברש"י סוף פרשת חיי שרה¹¹ שכתב: נשים בכתובה, **פילגשים בלא כתובה**, כדאמרין בסנהדרין (דף כא, א) **בנשים ופילגשים דדוד**. אך ע' בכסף משנה¹² שכתב שכבר חלק הרמב"ן שם על רש"י וכתב שהגירסא האמיתית היא פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין.

¹ פרשת חיי שרה, בראשית כה, ו: ולבני הפלגשים אשר לאברהם.

² פרשצ וישלח, בראשית לה, כב: בלהה פילגש אביו (של ראובן).

³ שופטים ח, לא.

⁴ שמואל ב', ג, ז: ולשאול פלגש ושמה רצפה.

⁵ שמואל ב', ה, יג.

⁶ מלכים א, יא, ג.

⁷ סנהדרין כא, א, בנוגע לפילגשים של דוד המלך.

⁸ וכתב הכסף משנה שהיא "גירסת ספרים שבידינו".

⁹ הלכות מלכים פ"ד ה"ד.

¹⁰ וע' בכסף משנה שכתב שהדברים תואמים את דברי הרמב"ם בהלכות אישות פ"א ה"ד שכתב שכל הבועל אשה

לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה.

¹¹ על בראשית כה, ו: ולבני הפילגשים אשר לאברהם, נתן אברהם מתנות.

¹² על הלכות מלכים שם.

3. איסור פילגש במשנת רבותינו הראשונים וגדולי האחרונים:

- דעת הרמב"ם:

ראינו שלדעת הרמב"ם, פילגש אסורה להדיוט, וע' כסף משנה¹³ שהוכיח¹⁴ שאיסור פילגש לדעת הרמב"ם: מן התורה.

- דעת רבינו יונה:

כתב רבינו יונה בשערי תשובה¹⁵ שלא הותרו פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא למלך, שאימתו מוטלת על הבריות ולא יזנו אחרים עמה, על כן יחוד המלך על הפילגש כעין אישות.

ועוד מוסיף רבינו יונה¹⁶: והנה ראית גודל עונש המיוחד לו פנויה לזנות, כי נאמר על זה: ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זימה. והבא על הפנויה פעם אחת דרך מקרה, לוקה מכת מרדות מדברי סופרים, מלבד המכשלה הגדולה והרעה אשר תמצא את הבאים על הפנויה, כי היא בושח לטבול מטומאת נדתה במי נהר או מקוה מים, פן יגלה לרבים קול זנותה, על כן תהיה בנדתה.

- דעת היד רמ"ה:

לדעת היד רמ"ה¹⁷, איסור פילגש מדרבנן בלבד, וז"ל¹⁸: ואע"ג דקידושין דאורייתא, דכתיב כי יקח איש אשה, ואין קיחה אלא בכסף, ה"ה לשטר ולביאה, דכולהו יליף להו מקראי, הני מילי לשווא אשת איש לחייבו במזונותיה, ולאסרו בקרובותיה, ולאסרה בקרובותיו¹⁹ ולחייב עליה משום אשת איש ושאר דברים התלויים באישות, אבל אם רצה לייחד אשה בלא כתובה ובלא קידושין, מדאורייתא שפיר דמי, ורבנן הוא דגזור, כדי שלא יהיו בנות ישראל הפקר.

- דעת הריב"ש:

כתב בשו"ת הריב"ש²⁰ שאשה בלא קדושין נאסר לכל הפחות בגזרת בית דינו של דוד.

¹³ על הלכות מלכים פ"ד ה"ד - ע' לעיל.

¹⁴ מדברי הרמב"ם הלכות אישות פ"א ה"ד, ע' בהערות לעיל.

¹⁵ שערי תשובה סי' צ"ד.

¹⁶ שם סי' צ"ה.

¹⁷ לרבי מאיר הלוי אבולעפיה (שהיה צעיר מן הרמב"ם ב-40 שנה, וכן נפטר 40 שנה אחריו).

¹⁸ ביד רמ"ה על סנהדרין כא, א.

¹⁹ כנראה שצ"ל: בקרוביו.

²⁰ שו"ת הריב"ש סי' שצ"ה.

- דעת הרמב"ן:

היחיד מבין רבותינו הראשונים שכתב²¹ היתר בפילגש, הוא רבינו הרמב"ן. וז"ל שם, בתשובה ששלח לבן דודו רבינו יונה:

" איש אלהים, קדוש, הוא הרב החסיד, רבי יונה ... שלומך ושלום תורתך, יגדל לעד, ויסגא לנצח. הגיעני מצותך, בענין: הפלגש. להודיעך בה דעתי ... **דודאי מותרת היא, כיון שיחדה לעצמו. שלא נאסרה אשה בזנות לישראל, אלא ממדרשו של רבי אליעזר ב"י: נמצא אח נושא אחותו, ואב נושא בתו, ועל זה נאמר: ומלאה הארץ זמה. אבל כשנכנסה בביתו, והיא מיוחדת וידועה לו, בניה נקראים על שמו, ומותרת. שהרי דוד נשא אותה. ולא הוזכר בכתוב, ולא בגמרא, הפרש בין מלך להדיוט. ומצינו גדולי ישראל נושאים אותה. שנאמר: ועיפה פילגש כלב ילדה. וגדעון, שופטן של ישראל, שדבר בו ה', כתיב בו: ופילגשו אשר בשכם, ילדה לו. וא"ת שהשופט הרי הוא כמלך, מפני שנוהג שררה על הציבור, ופילגשו ידועה, נתת דבריך לשיעורים, להתירה לבעלי השם. ופילגש בגבעה, אילו היתה אסורה עליו, לא אמר הכתוב: ויקם אישה וילך אחריה. וכתיב: ויאמר אבי הנערה אל חתנו. וגם הוא מתבייש בזמתו. אלא שהיה הדבר מותר, ונהוג בישראל ... שמא תאמר מן התורה היא מותרת, ומדבריהם הוא דגזור. וכי באיזה מקום הוזכרה גזירה זו בתלמוד? ואיזה ב"ד, נמנו עליה? ובאיזה זמן, נשנית משנה זו? ומה שאמרו: כלה בלא ברכה, אסורה לבעלה כנדה; אינו אלא לומר, שכיון שנכנסה לחופה, נתחייב לברך, ואסור ליהנות ממנה בלא ברכה. ובענין הזה, היא שנויה במקומה, במסכת כלה. וכך אמרו: כל הפוחת לבתולה ממאטים, ולא למנה ממנה, הרי זה בעילתו בעילת זנות. וכך אמרו, במקדש על תנאי ובעל: אין אדם עושה בעילתו, בעילת זנות. והטעם לכלן, מפני שהקידושין והחופה, מ"ע. וכל שבא לישא אשה, שתהיה אסורה לכל אדם, וקנויה לו: לירשה, וליטמא לה; אמרה תורה: יקדש, ויכניס לחופה, ויברך ברכת חתנים בעשרה ... **הא אילו רצה שתהיה לו פילגש, שלא תהא קנויה לו, ולא אסורה על אחרים, ולא קדש כלל, הרשות בידו. וגם דברי הרמב"ם ז"ל, אינם לאסור פילגש להדיוט²², ולהתירה למלך. אלא כך אמר: וכל הבועל אשה לשם זנות, בלא קידושין, לוקה מפני שבעל קדשה. ולשם זנות, היינו שפגע בה, ובעלה, ולא יחדה לעצמו לשום פילגשות, דהיינו קדשה. ולא אמר הר"ם ז"ל: כל הבועל בלא קדושין, לוקה. וכן בהלכות מלכים, כשהזכיר פילגשים במלך, לא הזכיר כלל שהוא היתר מיוחד לו. וכבר כתבתי זה, בספר המצות: תראהו משם...****

ואתה רבינו, ה' יחיך, במקומך תזהירם מן הפילגש, שאם ידעו ההיתר, יזנו ויפרצו ויבואו עליהן בנדותן."

²¹ ע' שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, סי' רפ"ד.

²² והרי הרמב"ם כתב שם במפורש שפילגש אסורה להדיוט. אלא ע' שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' רכ"ה, שכתב שגירסה משובשת ברמב"ם היתה לרבינו הרמב"ן (ע"ש בדברי הרדב"ז שבדק כ"י של היד החזקה במצרים).

יֵצֵא מִדְּבַר הַרְמֵב"ן שֶׁלִּדְעָתוֹ (שֶׁלֹּא כְּדַעַת כָּל שָׂאֵר רַבּוֹתֵינוּ הָרִאשׁוֹנִים), פִּילְגֵשׁ מוֹתֶרֶת גַּם לַהֲדִיּוֹט. אֲךָ יֵשׁ לִצִּיין כִּי גַם לִשְׁיטַת הַרְמֵב"ן, הַפִּילְגֵשׁ אֵינָה קְנוּיָה לָאָדָם וְלֹא אֲסוּרָה עַל אַחֲרִים. עַכ"ז, בַּפּוֹעֵל, מִסִּיק הַרְמֵב"ן בְּדַבְּרֵיוֹ לְרַבֵּינוּ יוֹנָה, שִׁישׁ לָאֲסוּר אֶת הַפִּילְגֵשׁ, מַחֲשֵׁשׁ שִׁפְרָצוֹ וַיַּעֲבֵרוּ עַל אִסּוּר נִדָּה.

- דעת הרדב"ז:

בשו"ת הרדב"ז²³ ביאר את דברי הרמב"ם שלא כהכסף משנה, אלא לדעתו, מה שכותב הרמב"ם בהלכות אישות, לא קשור לדין פילגש, ויש להבחין בין דין קדשה האסורה מן התורה, לדין המיוחד לו אשה, אף אם בא עליה ללא קידושין (שהיא מותרת מן התורה). וכתב שמה שאיתא בהלכות מלכים שפילגש אסורה להדיוט, היינו מדרבנן. וחולק הרדב"ז על דברי הרמב"ם שכתב שגם לשיטת הרמב"ם, פילגש איננה אסורה להדיוט, כי הרי בכל הגירסאות שבדק הרדב"ז, איתא בפירוש בהלכות מלכים שפילגש אסורה להדיוט, והסיק הרדב"ז שהיתה לרמב"ם גירסה משובשת של דברי היד. עוד כתב הרדב"ז שאפילו לדעת הרמב"ם, יש לאסור פילגש שמא יבואו על נשים נדות, כפי שכתב הרמב"ם בפירוש, ועאכ"כ שהיה אוסר הרמב"ם "בזמננו זה שהם פרוצים בשפחות ובביאות האסורות", ע"כ דברי הרדב"ז.

- דעת השו"ע²⁴ והרמ"א²⁵:

אין האשה נחשבת אשת איש אלא על ידי קדושין, שנתקדשה כראוי, אבל אם בא עליה דרך זנות, שלא לשם קדושין, אינו כלום. ואפילו בא עליה לשם אישות, בינו לבינה, אינה נחשבת כאשתו, ואפילו אם ייחדה לו, אלא אדרבא כופין אותו להוציאה מביתו.

הגה: דבודאי בושה היא מלטבול, ובא עליה בנדתה (טור). אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו, יש אומרים שמותר, והוא פלגש האמורה בתורה (הראב"ד וקצת מפרשים). וי"א שאסור, ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (דברים כג, יח) (הרמב"ם והרא"ש והטור).

- דעת השאילת יעב"ץ ועוד כמה אחרונים:

איברא, שבדברי הראב"ד המובאים ברמ"א, וכן בדברי הרמב"ם מעיקר הדין, קיים פתח מסוים להיתר, בנסיבות מיוחדות. וע' בשאילת יעב"ץ²⁶ שדחה את האיסור שהביא הרדב"ז "משום דבושה מלטבול", וכתב: "הרי בדה מלבו גזרה חדשה ומי ישמע לו לדבר זה שאין בו טעם וריח", ובדומה

²³ שו"ת הרדב"ז ח"ד סי' רכ"ה.

²⁴ שו"ע אבן העזר סי' כ"ו סע' א.

²⁵ שם.

²⁶ שאילת יעב"ץ ח"ב סי' ט"ו.

איתא בשו"ת משפטים ישרים²⁷ להגאון המלאך רפאל בירדוגו²⁸, וכ"ה בשו"ת שמש ומגן²⁹ לגאון הרב שלום משאש ז"ל, וכ"פ בשו"ת דברות אליהו³⁰ הרה"ג הרב אליהו שיחי' אברג'ל שליט"א – אך כ"ז בנסיבות מאוד מיוחדות של אדם שאיננו יכול לקיים יחסי אישות עם אשתו, ע"ש.

²⁷ משפטים ישרים ח"ב סי' ק"ע.

²⁸ זקן גיסי היקר, הרה"ג הדיין הרב דוד שיחי' בירדוגו שליט"א.

²⁹ שו"ת שמש ומגן ח"ב או"ח סי' מ"ה אות ב'.

³⁰ שו"ת דברות אליהו ח"ז.